

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Лунячека Вадима Едуардовича

про дисертацію Дегтярьової Галини Анатоліївни

**«Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної
компетентності вчителів філологічних дисциплін
у системі післядипломної освіти»,**

поданої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Посилення уваги в Україні до поліпшення якості освіти дозволило замислитися над тим, які чинники найбільше впливають на результат освіти. Сьогодні світовою спільнотою визнано, що в тому числі, це перелік низка компетентностей, формування яких зумовлено запитами і потребами сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства та дозволяє людині реалізуватись у своїй професійній діяльності. Одним із важливих аспектів цього процесу є безперервна, масова і випереджальна підготовка педагогів у царині інформаційних технологій, спрямована на їхнє професійне зростання, як у курсовий, так і в міжкурсний період. Важливою складовою системи освіти в Україні є система післядипломної освіти, яка спроможна оперативно реагувати на соціальне замовлення і забезпечити потреби вчителів у розвитку їхніх загальнопрофесійних компетентностей, зокрема такої важливої компетентності сучасної людини, як інформаційно-комунікаційна.

Ураховуючи те, що завдання розвитку ІК-компетентності вчителів знайшли відображення в цілій низці законодавчих актів: Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції Нової Української школи тощо та з огляду на зазначене вище актуальність теми дисертації Г.А. Дегтярьової не викликає сумнівів. Представлена робота є складовою частиною

комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної та професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці вчителів» (державний номер реєстрації 0111U008876) і кафедри інформатики «Реалізація інновацій в освіті в умовах відкритого інформаційно-комунікаційного простору» (№ 0111U006443) Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Тема дисертації належним чином затверджена та закоординована.

Дисертанткою на високому науковому рівні обґрунтовано вибір теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, провідну концептуальну ідею дослідження. Цілком логічно визначено мету роботи, що полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних основ розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти та розробці й експериментальній перевірці концептуальної моделі розвитку зазначеної компетентності. Успішне досягнення мети забезпечує й солідна джерельна база дослідження, що цілком відповідає характеру наукових розвідок і складається з 676 позицій. Вдало дібрано комплекс загальнонаукових методів: теоретичних, емпіричних (діагностичних, обсерваційних, педагогічний експеримент), методів математичної статистики, що дозволило дисертантці повністю виконати завдання дослідження.

Цінним видається авторський підхід, який відображено у концепції дослідження, що має три взаємопов'язані концепти – методологічний, теоретичний, технологічний. Методологічний концепт передбачив використання вихідних положень філософських і психолого-педагогічних теорій розвитку системи післядипломної освіти в умовах інформатизації суспільства. Він бере до уваги нормативно-правові засади розвитку післядипломної освіти в Україні, її зміст, завдання, функції, закономірності та принципи, провідні ідеї неперервної освіти дорослих і організації підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, моделі розвитку ІК-компетентності вчителів-предметників, а також відбив взаємозв'язок і

взаємодію різних методологічних підходів до вивчення порушеної проблеми, зокрема: синергетичного, системного, андрагогічного, компетентнісного, особистісно-діяльнісного, диференційованого, акмеологічного, соціокультурного й аксіологічного. Теоретичний – визначив систему ідей, концепцій, основних понять, вихідних категорій, без яких неможливе розуміння суті досліджуваної проблеми. Технологічний концепт дав змогу дисертантці розробити та впровадити в систему післядипломної освіти концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін, її навчально-методичного забезпечення. Такий підхід дає змогу змодельовати, а відповідно й реалізувати на практиці розроблену концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти та довести її ефективність.

У дисертації доведено, що в контексті реалій сьогодення саме система післядипломної освіти дозволяє оновити й суттєво розширити раніше отримані педагогами знання, ознайомити їх із новими ефективними педагогічними технологіями, спроможна задовольнити запит суспільства щодо забезпечення умов для постійного розвитку ІК-компетентності вчителів та їхньої готовності до розв'язання засобами ІКТ професійних завдань, зумовлених збільшенням обсягу інформації, наукових знань і змінами форм культурної комунікації, а також спонукати їх до оперативного застосування отриманих знань у своїй практичній діяльності. Заслуговує на схвалення аналіз сучасного стану забезпечення в системі післядипломної освіти розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін, який дав змогу визначити тенденції забезпечення розвитку цієї компетентності.

Дисертантка зосереджує увагу на теоретичних і методичних засадах підвищення кваліфікації педагогів, зокрема вчителів філологічних дисциплін, у системі післядипломної освіти. Вихідні положення дослідження чітко викладені в авторській концепції, побудованій з урахуванням загальнонаукових і конкретно наукових підходів, на чому наголошено вище.

Окрему увагу приділено питанням стандартизації визначення рівнів ІК-компетентності вчителів-предметників, яке потребує термінового розв'язання на державному рівні з урахуванням кращих світових здобутків.

Дегтярьова Г.А. у своїй праці висуває й розв'язує низку складних завдань, серед яких, зокрема, визначає й розкриває теоретичні й методичні особливості розвитку ІК-компетентності в системі післядипломної освіти впродовж андрагогічного циклу, пропонує і теоретично обґрунтовує концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, розробляє змістовно-технологічне і методичне забезпечення запропонованої моделі й експериментально перевіряє його ефективність у курсовий і міжкурсовий періоди, з'ясовує ефективність організації навчання в системі післядипломної освіти за різними його формами і видами, спрямованими на підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у галузі ІКТ, прив'язуючи цей процес до набуття вчителями різних рівнів ІК-компетентності в курсовий і міжкурсовий періоди в межах запропонованої концептуальної моделі.

Характеризуючи дисертаційну роботу Дегтярьової Галина Анатоліївни з позиції вперше отриманих найбільш суттєвих наукових результатів відзначимо, що реалізація наукового пошуку відображена в науковій новизні дослідження, яка пояснена автором системно, чітко і логічно. Свідченням і підтвердженням цього є і те, що більшість сформульованих у праці положень та представлених у рубриці «Наукова новизна та теоретичне значення результатів дослідження» (с. 6 автореферату та с. 16 – 17 дисертації) дослідженими вперше.

Слід також позитивно оцінити запропоновану Г.А. Дегтярьовою концепцію дослідження, що дозволило їй обґрунтувати концептуальну модель розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти.

Дослідниця демонструє глибокі знання з історії та теорії досліджуваної проблеми, ретельно аналізує історичні аспекти цієї діяльності і сучасні

концепції, які мають значення для обраного напрямку наукового пошуку, підкреслює власне ставлення до різних наукових шкіл, чітко виокремлює провідні ідеї та підходи, які утворюють теоретико-методологічні засади її власного наукового доробку.

Зокрема, нею визначено понятійно-термінологічні аспекти проблеми на основі категоріального аналізу психолого-педагогічної і спеціальної літератури. Характеризуючи кожне з понять, дисертантка проводить термінологічний аналіз дефініцій «інформаційна компетентність», «інформатична компетентність», «інформаційно-комунікаційна компетентність» (ІК-компетентність або ІКТ-компетентність), тобто, показує взаємозв'язок із родовими поняттями, подає певну історію термінів і відповідних понять, уточнює зміст, позначає їхнє місце в загальному понятійному полі теорії, на якій базується дослідження. Отже, можна констатувати високий рівень володіння автором одним із найважливіших теоретичних методів – термінологічним аналізом та спроможністю до операціоналізації понять. Одним із результатів роботи стало уточнення поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учителя-предметника» і введення в науковий обіг поняття «інформаційно-комунікаційна компетентність учителів філологічних дисциплін». Виокремлено та з'ясовано також можливості загальних методологічних підходів до навчання в системі післядипломної освіти саме для формування й розвитку ІК-компетентності вчителів у системі післядипломної освіти, узагальнено результати ретроспективного аналізу вітчизняних наукових розвідок та практичного досвіду.

До позитивних здобутків дисертації слід віднести й висвітлення розвитку педагогічних поглядів зарубіжних і вітчизняних науковців щодо питань структурування ІК-компетентності, що дозволило дисертантці доцільно обґрунтувати структурні компоненти ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, нормативно-правовий, операційно-діяльнісний, дидактико-методичний, особистісно-

творчий, аксіологічний, комунікативний) та їх змістове наповнення.

Важливим аспектом роботи є розкриття в першому розділі дисертації методологічних засад розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів у системі післядипломної освіти.

Заслуговує на підтримку й копітка робота авторки щодо розгляду інформаційно-комунікаційної компетентності як одного із видів загальнопрофесійної компетентності вчителя філологічних дисциплін і з'ясування можливостей застосування сучасних методологічних підходів до розвитку цієї компетентності в системі післядипломної освіти, які дозволяють урахувати особливості навчання дорослих і забезпечити умови для їхнього професійного розвитку та самовдосконалення.

У якості узагальнення наукового пошуку автором запропоновано концептуальну модель розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, яка має властивості цілісної, багатокомпонентної системи та теоретичну обґрунтованість, оригінальність, чітку структурованість.

Авторська позиція виявляється і у визначенні двох стратегічних ліній розвитку ІК-компетентності, які окреслюють часові межі підвищення кваліфікації педагогів у курсовий і міжкурсовий періоди, які складають андрагогічний цикл. Ми цілком поділяємо думку дисертантки, що особливість процесу розвитку ІК-компетентності полягає в тому, що не існує його кінцевої точки, оскільки ця компетентність динамічна та вимагає від педагога розуміння потреби в самовдосконаленні саме в галузі використання ІКТ, що зумовлено постійним розвитком цих технологій і методик їх використання.

Науково переконливим є представлення дисертанткою змісту і форм навчання в системі післядипломної освіти, основних видів діяльності вчителів у курсовий і міжкурсовий періоди, які доречно використовувати для засвоєння знань і умінь у галузі ІКТ як складових відповідної компетентності, а також представлення власних напрацювань.

Здобутком Г.А. Дегтярьової незаперечно є розробка науково-методичної системи реалізації концептуальної моделі розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, що є ще одним із важливих напрямів реалізації обох стратегічних ліній і дозволить створити умови для навчання, виховання, професійної підготовки людини для роботи в інформаційному суспільстві.

У роботі приваблює й те, що дисертантка переконливо доводить, що навчально-методичне забезпечення реалізації концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін має розроблятися з урахуванням рівнів її набуття (базового, предметно-функціонально-орієнтованого і рівня професійної ІКТ-активності) в системі післядипломної освіти в курсовий і міжкурсний періоди.

Таким чином, констатуємо, що наведені теоретичні положення та висновки дослідниці є достатньо обґрунтованими. Це дозволяє нам відзначити наукову компетентність автора щодо теоретико-методологічних засад дослідження, які представлені на високому рівні наукового осмислення й узагальнення.

Тривала практика роботи в Харківській академії неперервної освіти дала змогу дисертантці апробувати розроблені нею особисто або у співавторстві програми традиційних і тематичних курсів підвищення кваліфікації, курсів у формі авторської творчої майстерні, тематичних спецкурсів. Увагу привертають розроблені автором матеріали лекцій і практичних занять, здійснена нею організація самостійної та індивідуальної роботи слухачів як у курсовий, так і в міжкурсний періоди, розробка програмно-цільових проєктів, програм діяльності тимчасових творчих колективів, пілотних досліджень, проведення науково-практичних семінарів, конференцій, майстер-класів із питань забезпечення різнорівневої системи підвищення кваліфікації педагогів у галузі ІКТ. У зв'язку з цим теоретичні положення й узагальнені результати дослідження є переконливими.

Беззаперечним здобутком, який поряд з іншими підтверджує новизну дослідження, є висновок автора, що ефективність організації навчання з формування, розвитку та вияву ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти на підставі запропонованої концептуальної моделі відбувається за рахунок поєднання його різних форм і видів, що враховують потреби вчителів із різним рівнем ІК-компетентності (курсів підвищення кваліфікації; тематичних і фахових спецкурсів; самоосвіти; самовдосконалення; взаємонавчання; ведення власних сайтів, блогів; участі в Інтернет-спільнотах учителів, у ТТК, тренінгах, «круглих столах», презентації власного досвіду на педрадах, засіданнях ШМО, Р(М)МО, науково-практичних семінарах, конференціях, виставках, фестивалях із питань застосування ІКТ у професійній діяльності; розробці контенту ПЗНП, електронних підручників і мультимедійних дидактичних продуктів, їх апробації; консультаційних чатах на базі ОППО).

Не викликає зауважень окреслення дисертанткою перспектив реалізації педагогічно цінного досвіду на курсах підвищення кваліфікації фахівців різних галузей, для яких також важливо створити умови для розвитку ІК-компетентності.

Слід зазначити, що в роботі для відслідковування динаміки показників складових ІК-компетентності вчителів-філологів та оцінювання загального впливу діяльності вчителів за двома стратегічними лініями з формування та розвитку ІК-компетентності на її рівень відповідно до обґрунтованих автором компонентів розроблено діагностико-критеріальну базу дослідження, яку склали анкети з питань використання ІКТ, комп'ютерно орієнтованих методичних систем навчання у професійній діяльності вчителя щодо з'ясування володіння та використання ІКТ, самооцінки ІК-компетентності педагога тощо, опитувальні листи, протоколи спостережень за ступенем вияву компонентів ІК-компетентності (ціннісно-мотиваційного, когнітивного, нормативно-правового, операційно-діяльнісного, дидактико-методичного, особистісно-творчого, аксіологічного та комунікативного)

залежно від видів діяльності, у яких вчителі беруть участь, контрольні роботи з ІКТ та критерії їх оцінювання, факторно-критеріальні моделі, створені для визначення базового, предметно-функціонально-орієнтованого рівнів і рівня професійної ІКТ-активності ІК-компетентності шляхом самооцінки.

Визначено також з урахуванням рівнів розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін критерії її розвитку та показники кожного критерію, докладно розкрито їхнє змістове наповнення, розроблено вимоги до технологічної грамотності педагогічних працівників, що є складовою базового рівня ІК-компетентності; розроблено на основі кваліметричного підходу факторно-кваліметричну модель для визначення шляхом самооцінки базового, предметно-функціонально-орієнтованого рівнів та рівня професійної ІКТ-активності ІК-компетентності вчителя філологічних дисциплін.

Про дієвість концептуальної моделі та практичну значущість розроблених Г.А. Дегтярьовою матеріалів свідчать довідки про впровадження їх у навчальний процес 8 обласних закладів післядипломної педагогічної освіти. Представлені навчально-методичні матеріали можуть бути використані викладачами та методистами закладів післядипломної педагогічної освіти для вдосконалення процесу підвищення кваліфікації вчителів філологічних дисциплін у галузі ІКТ у курсовий і міжкурсний періоди, зокрема при укладенні освітніх програм курсів підвищення кваліфікації та тематичних спецкурсів, проведенні лекційних і практичних занять, науково-практичних семінарів, тренінгів, майстер-класів, написанні методичних рекомендацій, посібників, підручників, розробці стандартів визначення рівнів ІК-компетентності вчителів, програмно-цільових проектів і програм дослідно-експериментальної роботи тощо.

Схвальної оцінки заслуговують практичні рекомендації щодо забезпечення ефективності діяльності закладів післядипломної освіти з

розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін, які були сформульовані на підставі результатів проведеного дослідження.

У цілому дисертація складає позитивне враження. Це дослідження може бути кваліфіковане як суттєвий внесок у професійну педагогіку, зокрема розвиток системи післядипломної освіти України.

Узагальнюючи вищезазначене наголошуємо, що вдалий вибір теми дисертації, опрацювання, уточнення й обґрунтування науково-поняттєвого апарату, якісне висвітлення досліджуваної проблеми, спроможність автора до глибокого аналізу в теоретико-педагогічному та методичному аспектах, особистий досвід викладацької роботи підтверджують високий професійний рівень Г.А. Дегтярьової.

Вважаємо, що мета й завдання дослідження, поставлені дисертанткою, послідовно реалізовані. Структура дисертації є логічною і чіткою. Загальні висновки переконливо відображають результати здійсненого дослідження. Здобуті під час наукового пошуку основні результати дисертації висвітлено в публікаціях автора у фахових і міжнародних виданнях. Матеріали дослідження обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Автореферат адекватно відображає зміст дисертаційної роботи.

Оцінюючи дисертаційне дослідження Г.А. Дегтярьової в цілому позитивно, можна вказати на певні дискусійні положення дисертаційної роботи та висловити деякі зауваження та пропозиції.

1. Система післядипломної освіти, безперечно, є пріоритетною складовою неперервної освіти в Україні, проте вважаємо, що дисертантка недостатньо розкрила цей причинно-наслідкові взаємозв'язки у цій царині.

2. Було б доцільним, характеризуючи змістово-структурну і технологічну підсистему концептуальної моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти, спочатку стисло подати їх структуру і відповідне змістовне наповнення.

3. Вважаємо, що, висвітлюючи процес самоосвіти педагогів, було б доречно ширше висвітлити можливості дистанційного навчання.

4. Велике значення має моніторинг якості підвищення кваліфікації вчителів. Дисертантка приділяє увагу цьому питанню, представивши контрольні роботи з ІКТ, опитувальні листи, протоколи спостережень за ступенем вияву компонентів ІК-компетентності, факторно-критеріальні моделі визначення базового, предметно-функціонально-орієнтованого рівнів і рівня професійної ІКТ-активності ІК-компетентності, проте цей діагностичний апарат потребує, з нашої точки зору, більш глибокого теоретичного обґрунтування.

5. Авторкою досить ґрунтовно схарактеризовано педагогічні умови ефективної реалізації моделі розвитку ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у системі післядипломної освіти. Разом із тим, в експериментальній частині роботи вони представлені недостатньо.

6. Дисертантці бажано б було також більш ґрунтовно висвітлити роль гаджетів у формуванні ІК-компетентності вчителів філологічних дисциплін у процесі післядипломної освіти.

7. За результатами дисертаційної праці слід рекомендувати Дегтярьовій Г.А. розробити процедуру трансферу розробленої педагогічної технології для широкого її використання в системі післядипломної педагогічної освіти в Україні.

8. Слід також наголосити, що практична значущість дисертаційного дослідження посилилася б у разі розробки автором нормативно-правових ініціатив щодо стандартизації визначення рівнів ІК-компетентності вчителів-предметників тощо.

Проте висловлені зауваження і побажання суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку проведеного дослідження.

Таким чином, маємо підстави стверджувати, що подана до розгляду праця Г.А. Дегтярьової «Теоретичні і методичні основи розвитку інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів філологічних

дисциплін у системі післядипломної освіти» має важливе значення для сучасної педагогічної теорії та практики й відповідає чинним вимогам щодо докторських дисертацій (пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами від 19.08.2015 року, Постанова Кабінету Міністрів України № 656). Відтак, Галина Анатоліївна Дегтярьова заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри креативної педагогіки
і інтелектуальної власності Української
інженерно-педагогічної академії

В.Е. Лунячек

